

РОЛЬ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ

ГДАНСЬКИЙ Назар Миколайович - викладач кафедри кримінального права та процесу Західноукраїнського національного університету

ORCID: 0009-0006-6553-5104

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2026.1.75>

У статті досліджено роль принципів адміністративної відповідальності в індивідуалізації адміністративних стягнень. Проаналізовано значення принципів законності, справедливості, гуманізму, пропорційності та індивідуалізації відповідальності у процесі призначення адміністративних стягнень. Визначено, що індивідуалізація адміністративних стягнень є важливою умовою забезпечення ефективності адміністративної відповідальності та справедливого правозастосування. Наголошено на необхідності вдосконалення механізмів реалізації принципів адміністративної відповідальності в сучасному адміністративно-деліктному законодавстві України.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, принципи адміністративної відповідальності, адміністративне стягнення, індивідуалізація адміністративних стягнень, адміністративно-деліктне законодавство, адміністративна юрисдикція, захист прав людини.

Постановка проблеми

Сучасний розвиток адміністративно-деліктного законодавства України супроводжується посиленням вимог до забезпечення справедливості, пропорційності та обґрунтованості застосування адміністративної відповідальності. В умовах реформування системи публічного управління, адаптації національного законодавства до європейських правових стандартів і утвердження принципу верховенства права особливого значення набуває питання індиві-

дуалізації адміністративних стягнень. Саме індивідуалізація дозволяє забезпечити відповідність між характером вчиненого правопорушення, особою правопорушника, ступенем його вини та видом адміністративного стягнення, що застосовується уповноваженим органом.

У цьому контексті важливу роль відіграють принципи адміністративної відповідальності, які виступають фундаментальними засадами правозастосовної діяльності та визначають межі реалізації адміністративно-деліктного примусу. Принципи законності, справедливості, гуманізму, пропорційності, індивідуалізації відповідальності та рівності осіб перед законом формують концептуальну основу для прийняття обґрунтованого рішення у кожній конкретній справі про адміністративне правопорушення. Водночас недостатня визначеність механізмів практичної реалізації зазначених принципів нерідко призводить до формального підходу при призначенні адміністративних стягнень, що негативно впливає на ефективність адміністративної юрисдикції та рівень довіри суспільства до діяльності органів публічної влади.

Особливої актуальності дана проблематика набуває в умовах постійного розширення сфери адміністративної відповідальності, збільшення кількості адміністративних правопорушень. Практика застосування адміністративних стягнень свідчить про наявність випадків непропорційного реагування держави на адміністративні правопорушення,

недостатнього врахування пом'якшуючих чи обтяжуючих обставин, майнового стану особи, ступеня суспільної шкідливості діяння та інших факторів, які мають суттєве значення для індивідуалізації відповідальності. Така ситуація зумовлює необхідність переосмислення ролі принципів адміністративної відповідальності.

Стан дослідження проблеми

Питання принципів адміністративної відповідальності та індивідуалізації адміністративних стягнень є предметом наукового інтересу багатьох учених у сфері адміністративного права. Значний внесок у дослідження адміністративної відповідальності, її принципів, правової природи адміністративних стягнень та особливостей їх застосування зробили такі науковці, як: Бєлєвцева В. В., Комзюк А. Т., Кононенко Ю. В., Кузьменко О. В., Куліш А. М., Легка О. В., Лук'янець Д. М., Панасюк О. В., Резнік О. М. та інші.

Метою статті є дослідження ролі принципів адміністративної відповідальності в індивідуалізації адміністративних стягнень та їх впливу на призначення адміністративних стягнень.

Виклад основного матеріалу

Ефективне функціонування інституту адміністративної відповідальності неможливе без чіткої системи фундаментальних засад, які визначають зміст, межі та порядок застосування адміністративно-примусових заходів. Саме принципи адміністративної відповідальності забезпечують узгодженість правозастосовної діяльності з вимогами верховенства права, справедливості та пропорційності, а також виступають основою для індивідуалізації адміністративних стягнень. Їх значення полягає не лише у нормативному закріпленні базових ідей адміністративно-деліктного права, а й у формуванні єдиних підходів до реалізації адміністративної відповідальності на практиці.

Принципи адміністративної відповідальності є об'єктивно визначальними та відправними початками, вимогами, які ставляться до учасників суспільних відносин

(зокрема в сфері адміністративної відповідальності) з метою гармонічного поєднання індивідуальних, суспільних та громадських інтересів. Іншими словами, це своєрідна система координат, у рамках якої розвивається інститут адміністративної відповідальності, й одночасно вектор, який визначає напрям його розвитку. Методологічний вплив принципів адміністративної відповідальності виражається у її змісті, і в той же час, вони виступають певними орієнтирами у формуванні інституту адміністративної відповідальності, відбиваючи його сутність та основні зв'язки, що існують у правовій реальності [1, с. 14].

Принципи адміністративної відповідальності – це основні положення, закріплені в Конституції та інших законах України, на яких базується порядок притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності. До принципів адміністративної відповідальності належать: верховенство права; законності; доцільності; обґрунтованості; невідворотності; своєчасності; справедливості; гуманізму; індивідуалізації покарання; відповідності провини та покарання тощо [2].

На думку Легкої О. В. «до основоположних принципів адміністративної відповідальності варто віднести такі принципи, як: гуманізм; законність; верховенство права; рівність усіх перед законом та органом, що вирішує справу; індивідуалізація адміністративного покарання; об'єктивність та неупередженість; публічність (офіційність) провадження; презумпція невинуватості; невідворотність застосування адміністративного стягнення до особи, щодо якої було доведено вину та протиправність поведінки; відповідність провини і покарання чи принцип пропорційності; усунення подвійності покарання» [3, с. 74].

Бєлєвцева В. В. виокремила наступні «основні принципи адміністративної відповідальності:

– законності, суть якого полягає у суворому і точному слідуванні правовим приписам;

– справедливості. Справедливість адміністративної відповідальності виявляється у тому, що вид і міра покарання або стягнен-

ня залежить від тяжкості скоєного правопорушення, ступеня його суспільної небезпеки і характеру завданої шкоди;

– гуманізму, заснований на визнанні пріоритету загальнолюдських цінностей, серед яких провідне місце посідають права і свободи особи, що носять природний і невід'ємний характер і визнаються найвищою соціальною цінністю;

– доцільності функціонування інституту адміністративної відповідальності передбачає відповідність обраних щодо правопорушника заходів покарання загальним цілям юридичної відповідальності – відновленню порушених прав і свобод, покаранню і перевихованню правопорушника, запобіганню скоєння правопорушень у майбутньому;

– невідворотності, посідає серед інших принципів адміністративної відповідальності важливе місце, адже встановлення покарання за порушення норм права має значення тільки тоді, коли правопорушник неодмінно притягується до відповідальності;

– індивідуалізації покарання, полягає в тому, що відповідальність за скоєне правопорушення повинен нести сам за себе;

– неприпустимості подвоєння відповідальності означає, що ніхто не повинен двічі притягуватись до відповідальності за одне і те саме правопорушення;

– обґрунтованості адміністративної відповідальності, передбачає, по-перше, об'єктивне вивчення обставин справи, збір і всебічну оцінку доказів, аргументованість висновку про те, чи було скоєно правопорушення, чи винна особа, яка притягується до відповідальності, чи підлягає застосуванню передбачена в законі санкція; і по-друге, визначення конкретної міри покарання, стягнення, відшкодування збитків у точній відповідності з критеріями, встановленими законом тощо» [4, с. 31-32].

Отже, виходячи із вищезазначеного, варто наголосити, що принципи законності, справедливості, гуманізму, пропорційності та індивідуалізації відповідальності мають визначальне значення у процесі призначення адміністративних стягнень, оскільки саме вони забезпечують правомірність, обґрунтованість та ефективність адміністра-

тивно-деліктного правозастосування. Їх реалізація спрямована на досягнення балансу між необхідністю реагування держави на адміністративне правопорушення та забезпеченням дотримання прав і свобод особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. Вказані принципи не лише визначають зміст адміністративної відповідальності, а й формують критерії, відповідно до яких уповноважений орган обирає вид та міру адміністративного стягнення у кожній конкретній справі.

Принцип законності передбачає, що застосування адміністративного стягнення повинно здійснюватися виключно на підставі та в межах закону. Його значення полягає у забезпеченні чіткого дотримання встановлених правил, недопущенні свавілля з боку суб'єктів адміністративної юрисдикції та гарантуванні правової визначеності під час притягнення особи до відповідальності. У свою чергу, принцип справедливості вимагає відповідності між тяжкістю вчиненого правопорушення та видом адміністративного стягнення. Справедливе адміністративне стягнення має враховувати характер правопорушення, ступінь вини особи, наслідки протиправного діяння та інші обставини справи, що забезпечує обґрунтованість адміністративного примусу.

Важливе місце у процесі призначення адміністративних стягнень займає принцип гуманізму, який ґрунтується на визнанні людини, її прав і свобод найвищою соціальною цінністю. Реалізація цього принципу передбачає недопущення надмірного адміністративного примусу, приниження честі та гідності особи, а також застосування таких заходів впливу, які сприятимуть не лише покаранню, а й вихованню правопорушника та запобіганню вчиненню нових правопорушень. Тісно пов'язаний із принципом гуманізму принцип пропорційності, відповідно до якого адміністративне стягнення повинно бути співмірним характеру та ступеню суспільної шкідливості адміністративного правопорушення. Пропорційність адміністративного стягнення забезпечує справедливий баланс між публічними інтересами та обсягом обмежень, що застосовуються до особи.

Особливого значення у механізмі призначення адміністративних стягнень набуває принцип індивідуалізації відповідальності. Його сутність полягає у необхідності врахування особливостей конкретного правопорушення та особи правопорушника під час визначення виду та міри адміністративного стягнення. Індивідуалізація передбачає врахування форми вини, мотивів поведінки, майнового стану особи, обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, а також інших факторів, які мають значення для прийняття справедливого рішення. Саме індивідуалізація адміністративних стягнень є важливою умовою забезпечення ефективності адміністративної відповідальності, оскільки дозволяє досягти її превентивної та виховної мети, уникнути формального підходу до правозастосування та забезпечити справедливість у кожній конкретній справі.

Кожен із зазначених принципів розглядається з позицій чинного законодавства [5, с. 15]. Водночас сучасний стан адміністративно-деліктного законодавства України свідчить про необхідність подальшого вдосконалення механізмів реалізації принципів адміністративної відповідальності. Недостатня конкретизація критеріїв призначення адміністративних стягнень, а також неоднаковість правозастосовної практики можуть призводити до порушення принципів справедливості, пропорційності та індивідуалізації відповідальності. У зв'язку з цим особливого значення набуває необхідність нормативного закріплення більш чітких підходів до врахування характеру правопорушення, ступеня вини особи, пом'якшуючих та обтяжуючих обставин під час визначення виду та міри адміністративного стягнення. Удосконалення механізмів реалізації принципів адміністративної відповідальності сприятиме підвищенню ефективності адміністративно-деліктного правозастосування, забезпеченню правової визначеності та зміцненню гарантій захисту прав і свобод людини у сфері адміністративної юрисдикції.

Висновки

Індивідуалізація адміністративних стягнень є важливою умовою ефективності

адміністративної відповідальності, адже дозволяє враховувати характер і ступінь суспільної шкідливості адміністративного правопорушення, форму вини, особу правопорушника, його майновий стан, обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, а також інші фактори, які мають значення для прийняття справедливого рішення. Застосування адміністративних стягнень без урахування зазначених критеріїв суперечить сутності принципів адміністративної відповідальності та негативно впливає на ефективність адміністративно-деліктного механізму.

Принципи адміністративної відповідальності мають не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки виступають орієнтирами для суб'єктів адміністративної юрисдикції під час визначення виду та міри адміністративного стягнення. Через їх реалізацію забезпечується відповідність адміністративного примусу тяжкості правопорушення, досягається превентивна мета адміністративної відповідальності та гарантується справедливий підхід до кожної конкретної справи.

Отже, принципи адміністративної відповідальності становлять фундаментальну основу індивідуалізації адміністративних стягнень і визначають спрямованість адміністративно-деліктної політики держави. Їх належна реалізація сприятиме підвищенню ефективності адміністративної відповідальності, зміцненню гарантій захисту прав людини та вдосконаленню адміністративно-правового регулювання загалом.

Література

1. Вдовічен В. Методологічний вплив принципів адміністративної відповідальності на її зміст та застосування. *Методологія теорії і практики юриспруденції. Юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 13-19.
2. Кузьменко О. В. та інші. Адміністративна відповідальність: мультимедійний навчальний посібник. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/adm-vidpov/pages/rozdil_1.html.
3. Легка О. В. Основоположні принципи інституту адміністративної відповідальності. *Наше право*. 2017. № 4. С. 71-75.

4. Бєлевцева В. В. Про адміністративну відповідальність за порушення вимог та правил інформаційного законодавства України: поняття та види. *Правова інформатика*. 2012. № 3 (35). С. 29-33.

5. Лук'янець Д. М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації: автореф. дис. ... д.ю.н. Київ, 2007. 33 с.

Hdanskyi N.

**THE ROLE OF THE PRINCIPLES
OF ADMINISTRATIVE LIABILITY
IN THE INDIVIDUALIZATION OF
ADMINISTRATIVE PENALTIES**

This article examines the role of the principles of administrative liability in the individualization of administrative penalties and their significance for ensuring the effective enforcement of administrative tort law. It emphasizes that the individualization of administrative penalties is an important condition for ensuring consistency between the nature of the administrative offense, the degree of the individual's fault, and the type of administrative penalty. The article analyzes scholarly approaches to defining the concept and system of principles of administrative liability. It examines the content of the principles of legality, fairness, humanism, proportionality, and individualization of liability, as well as their impact

on the process of imposing administrative penalties. Particular attention is paid to the principle of individualization of liability, which requires taking into account the offender's personality, the form of guilt, the motives for the behavior, financial status, and mitigating and aggravating circumstances when determining the type and extent of the administrative penalty. It is argued that the individualization of administrative penalties helps avoid a formalistic approach to law enforcement and ensures that the preventive and educational objectives of administrative liability are achieved. Attention is drawn to the need to improve the mechanisms for implementing the principles of administrative liability in Ukraine's current administrative offense legislation. It is emphasized that insufficiently specific criteria for imposing administrative penalties and inconsistencies in law enforcement practice can negatively impact the implementation of the principles of fairness, proportionality, and individualization of liability. It is concluded that the proper implementation of the principles of administrative liability will contribute to enhancing the effectiveness of the administrative tort mechanism, ensuring legal certainty, and strengthening guarantees for the protection of human rights.

Key words: administrative liability, principles of administrative liability, administrative penalties, individualization of administrative penalties, administrative tort law, administrative jurisdiction, protection of human rights.